

b. NEDERLANDSE VERTALING

Wat een mens is

De Romeinse ritus van de liturgie van de Mis bevat een veelzeggend ritueel tijdens de offerande. Het vindt plaats vlak nadat de priester de hostie van de acoliet heeft ontvangen en deze op het corporale heeft geplaatst, dat zo genoemd wordt omdat het het lichaam van de Heer draagt, *Corpus Domini*: een vierkant stuk linnen dat tegelijk de wikkelkleding van het Kind en de lijkwade van de Gekruisigde symboliseert, een teken dat God ons lichamelijk ontmoet, draagt en redt. De acoliet brengt vervolgens de kelk waarin de priester eerst wijn schenkt en daarna een druppeltje water. Wijn heeft een rijke betekenis in de joods-christelijke traditie. In de context van de eucharistische liturgie herkennen we er een weergave van de goddelijkheid van Christus in. Het water staat daarentegen voor onze menselijkheid.

De wanverhouding tussen de elementen is niet alleen kwantitatief, maar ook metafysisch. "Het mysterie van het geloof!" zal de priester even later uitroepen. Hier zijn we bij de kern ervan. In de incarnatie, mystiek tentoongesteld op het altaar, wordt het ongeschapen wezen van God verenigd met onze contingente natuur. De vereniging is onmiddellijk en volmaakt. In de kelk blijft het water niet een aparte, waarneembare entiteit, zoals olie dat zou zijn geweest. Het vermengt zich met de wijn. Het brengt er zelfs een nieuwe kwaliteit in naar boven, onthult een extra potentieel: denk aan hoe een kenner water in jonge claret druppelt om de oxidatie te stimuleren en smaak vrij te maken. Terwijl hij deze handeling uitvoert, reciteert de priester het volgende, zeer oude gebed:

Deus qui humanae substantiae dignitatem mirabiliter condidisti et mirabilis reformasti: da nobis, per huius aquae et vini mysterium, eius divinitatis esse consortes, qui humanitatis nostrae fieri dignatus est particeps.

God, die op wonderbaarlijke wijze de waardigheid van de menselijke substantie vormde, hervormde deze vervolgens nog wonderlijker; schenk ons door dit mysterie van water en wijn deelgenoten te zijn van de goddelijkheid van Hem, die zich verwaardigde deel te nemen aan onze menselijkheid.

De scheppingsdaad wordt opgeroepen door de keuze van een tastbaar werkwoord, *condere*. Om er een idee van te krijgen, kun je bedenken dat het zich in het Duits heeft ontwikkeld tot '*Konditor*', een banketbakker, die heerlijke creaties voortbrengt door ze zorgvuldig te behandelen. Origenes had dit aspect van de schepping in gedachten toen hij observeerde dat de HEER, nadat hij elk ander deel van het universum had gemaakt door middel van een woord - 'God zei . . . en er was' - op de zesde dag de mens maakte, uniek, met zijn handen: 'De HEER God vormde de mens uit stof van de grond en blies in zijn neusgaten de levensadem; en de mens werd een levend wezen' (Genesis 2.7).

Het gebed bij de bereiding van de offergaven spreekt over Gods daad van het vormen van "de waardigheid van de menselijke substantie". De uitdrukking 'menselijke substantie' klinkt onhandig. Het is geen uitdrukking die we normaal gesproken zouden gebruiken, maar we moeten het hier doen als we het punt niet willen missen: het wezen van de mensheid is wonderbaarlijk gevormd en waardig. Onze oorspronkelijke vorm was prachtig. Daarna werd hij misvormd. Maar God zorgde voor een herschepping die het nog wonderbaarlijker maakte, geschikt, door genade, om te delen in de goddelijke natuur.

Dit gebed, dat dagelijks wereldwijd op ontelbare altaren namens de hele mensheid

wordt geciteerd, zet met een volmaakte soberheid de oorsprong en finaliteit van onze natuur voor ons neer. Een verslag van kuis leven moet zich binnen dit perspectief ontvouwen, met aandacht niet alleen voor wat en waar we nu zijn, maar ook voor waar we vandaan komen en waar we naar toe gaan.

GESCHAPEN 'NAAR HET BEELD'

Het vers 'Laat ons de mens maken naar ons beeld, naar onze gelijkenis' (Genesis 1.26) is waarschijnlijk de meest uitgelegde passage in de Schrift. Wijzen, zowel joods als christelijk, hebben zich er duizenden jaren over gebogen en elke lettergreep, letter en diakritisch teken ontleed. Toch onthult zelfs een vluchtige kennismaking met het Oude Testament dat God geen beeld heeft. Alleen al de gedachte aan het maken van zoiets wordt als volslagen onzinnig beschouwd.

Hoe kan dan gezegd worden dat God het doorgeeft? Hoe kan de mens het belichamen? Het is duidelijk dat God de mens niet voor ogen had als een wandelend afgodsbeeld. Jonathan Sacks, wiens stem ik erg mis, merkte op

dat het woord 'beeld' naar iets heel anders moet verwijzen dan het bezit van een specifieke vorm. Het fundamentele punt van Genesis 1 is dat God de natuur overstijgt. Daarom is Hij vrij, niet gebonden aan de wetten van de natuur. Door de mens te scheppen 'naar zijn evenbeeld', gaf God ons een soortgelijke vrijheid, en schiep zo het enige wezen dat zelf in staat is om creatief te zijn.

Dit is waar. Toch zagen de Vaders nog een ontologische dimensie in deze formule. Ze vonden er een verklaring in van wat de mens in zich heeft om te worden.

Ze waren waakzaam om Genesis niet antropomorf te lezen. Ze waren er huiverig voor om God als het ware voor een spiegel aan het werk te zien, een blik op zijn spiegelbeeld te werpen en vervolgens in klei te reproduceren wat hij zag, bedoeld om een materieel zelfportret te worden. In plaats daarvan zochten onze gelovige voorouders de zin 'naar ons beeld' op in hun innerlijke concordantie, die voor hen beschikbaar was omdat ze veel van de Schrift uit hun hoofd kenden. Ze wilden graag bijbels begrijpen waar het woord 'beeld' eigenlijk voor stond.

Zo vonden ze dat het scheppingsverhaal verlicht en verklaard werd door een uitspraak aan het einde van de canon, wanneer de gevangen Paulus de kerk in Kolosse vertelt over haar oproep om 'te delen in de erfenis van de heiligen in het licht'. Christenen, zegt Paulus, moeten weten dat ze uit de duisternis zijn opgewekt door de enige Zoon van de Vader die 'het beeld van de onzichtbare God' is (1.12-15). Het 'beeld' is meteen geen abstractie meer. Het gaat een aanwezigheid aanduiden. Dat de mens 'naar het beeld' is gemaakt, betekent dat hij van nature 'in de Zoon' leeft. De menselijke vorm wijst vanaf het begin op de incarnatie van de Zoon.

Alleen de belichaming in persoon van Gods *eikoon* zal de menselijke natuur vervolmaken. Het beeld leeft in ons als een gevoelde onvolmaaktheid. Mens zijn is bestaan met het gevoel van een afwezigheid die opgevuld moet worden. Alleen in het licht van het verlangen van onze menselijke substantie naar eenwording met het goddelijke hebben onze mindere verlangens zin. Alleen de eeuwige Logos kan deze verlangens goed ordenen en ze uit de chaos trekken tot in de *kosmos* [nvdv het 'sieraad' van de geordende wereld].

De omvang van het idee dat geschapen materie een voertuig kan worden voor

goddelijke zelfopenbaring komt naar voren in een prachtige oude tekst: een *midrasj*, of parafaserend commentaar, op de eerste hoofdstukken van Genesis die bekend staat als *De Grot der Schatten*. Het is geschreven in het Syrisch en is al bekend vanaf de vierde eeuw. Bijna niemand leest het meer, tenminste niet in het Westen. Aan het begin van de twintigste eeuw werd een Engelse vertaling gepubliceerd door de Religious Tracts Society, voorzien van een apologetisch voorwoord van de oriëntalist Ernest Wallis Budge, die opmerkte,

Op de historische feiten die het raamwerk van de *GS* vormen, heeft de vrome auteur een reeks legenden geënt, waarvan vele de benaming van ijdele verhalen en ijdele fabels verdienen. De lezer zal begrijpen dat zulke legenden noch aanvaard, noch onderschreven worden door enig lid van de Society of door mijzelf. Deze legenden werden toegevoegd met de bedoeling om van de *GS* een soort religieus 'wonderboek' te maken dat een beroep zou doen op de levendige & goedgelovige verbeelding van christelijke inboorlingen in bijna elk land van het Nabije Oosten.

Wij, zoals Budge, prijzen onszelf dat we slimmer zijn dan 'goedgelovige inboorlingen'. Je kunt je afvragen waarom ik je wil besmetten met in diskrediet gebrachte onzin, ook al is die eerbiedwaardig.

Ik doe dit op goed gezag. Als we een eeuw vooruit in de tijd springen en een monografie raadplegen van Su-Min Ri, de Koreaanse geleerde die in 1987 na tientallen jaren onderzoek de bewerkte Syrische tekst van *De Grot der Schatten* publiceerde, dan treffen we hem aan terwijl hij schrijft in de *Orientalia Christiania Analecta*, een publicatie die zich niet laat verleiden tot ondoordachte veronderstellingen: Op basis van tekstuele parallellen nemen we aan dat de heilige Ephrem *De Grot* al uit zijn hoofd kende voordat zijn christelijk geloof was geconsolideerd. Alleen zo had hij het kunnen gebruiken in al zijn werken. Su-Min Ri identificeert verder echo's in Irenaeus, Justin, Melito van Sardis en Julius Africanus. Dichter bij onszelf weten we dat het een tekst was in wiens kielzog Milton voer, aangetrokken door zijn tijdloze fascinatie.

De Grot der Schatten spreekt in termen die vreemd zijn aan de gevoeligheden van na de Verlichting. Als we het lezen, moeten we het onverwachte verwachten. Voor ons ligt echter een tekst die een bron was voor enkele van de scherpste geesten van de kerk. Daarom moeten we het niet bij voorbaat verwerpen. Als we zijn wereld binnengaan, moeten we onze gebruikelijke zoektocht naar nette definities opgeven. We moeten bereid zijn te denken in beelden, te horen in symfonie, als contrasterende stemmen zich verenigen in nieuwe harmonieën. Als we dat doen, vinden we verfijnde literatuur. We zullen de menselijke oorsprong, de menselijke conditie en de menselijke finaliteit in een nieuw perspectief zien. In het Genesisverhaal zullen we onszelf herkennen.

Zo vertelt *De Grot* wat er plaatsvond op de zesde scheppingsdag:

Op de zesde dag, dat is vrijdag, op het eerste uur, terwijl er stilte heerste over alle machten van de rangordes van geestelijke wezens, zei God: 'Laat ons de mens maken naar ons beeld, als onze gelijkenis,' waarmee hij met de [letter] *nun*, in plaats van de *alaf*, de heerlijke personen van de Zoon en de Geest aanduidde. Toen de engelen dit woord hoorden, werden ze met schrik bevangen en zeiden onder elkaar: 'Een groot wonder is ons vandaag verschenen, de gelijkenis van God, onze Maker.' En ze zagen de rechterhand van God, die stof nam van de aarde, dat wil zeggen van de vier elementen: het hete en het koude, het droge en het vochtige.

Waarom maakte God Adam uit deze vier kwetsbare elementen? Opdat door hen alles wat in hem is aan hem onderworpen zou worden. En God maakte Adam met zijn heilige handen tot zijn beeld. Toen de engelen zijn glorieuze aspect zagen, waren ze verontrust over de schoonheid van zijn gelijkenis.

De stilte van de sferen roept de verwachting van de schepping op toen God zich voorbereidde om het wezen voort te brengen voor wie alle andere dingen waren gemaakt. In de meervoudsvorm van de Bijbelse zin 'Laat ons maken' (wat in het Hebreeuws gewoon een manier kan zijn om beraadslaging uit te drukken) bespeurt *De Grot der Schatten* een verwijzing naar de Gezegende Drie-eenheid. Vanuit het oogpunt van de christelijke theologie is dit logisch. De drie-enige natuur van God werd geopenbaard en werd vatbaar voor verwoording in het kielzog van de incarnatie, maar de realiteit ervan is eeuwig, voorafgaand aan de schepping. Het beeld waarin de menselijke substantie werd gevormd is een trinitair beeld, relationeel in essentie.

JE BENT WAT JE DRAAGT

De Grot der Schatten, heb ik al gezegd, is een *midrasj*. Het zelfstandig naamwoord is afgeleid van de wortel *darash*, wat nauwkeurig onderzoeken betekent. In de rabbijnse traditie duidde het op een interpretatiemethode die verder gaat dan de letterlijke betekenis van de Schrift om de tekst in elk aspect te onderzoeken, waarbij elke druppel van betekenis eruit wordt geperst om deze essentie toe te passen op de noden van gelovigen. Het onderwerp van *De Grot der Schatten* is het leven (en hiernamaals) van Adam, de eerstgevormde mens. Zijn leven is een paradigma voor ons bestaan, het jouwe en het mijne. De tekst biedt een overzicht van de wereldgeschiedenis vanaf het begin van de schepping tot de wederopstanding van Christus, gedateerd op het jaar 5.500.

Het verhaal van Adam wordt verteld in termen van metaforen van kleding, van een reeks kledingstukken die worden aan- en uitgetrokken. Dit is minder eigenaardig dan het op het eerste gezicht lijkt. Als we goed kijken, zien we dat het motief van kleding centraal staat in Genesis 1-3. De westerse schilderkunst en literatuur hebben alleen de neiging om te herinneren aan Adams zelfgemaakte schort van vijgenblad. Maar dit is slechts een van de verschillende gewaden in het verhaal. Aan het einde van Genesis 3, wanneer Adam en Eva uit de tuin worden verdreven, trekt de HEER hen 'klederen van huid' aan die hij, God, heeft gemaakt (3.21). Ook voor de zondeval waren ze op de een of andere manier gekleed, want hoe konden ze anders na hun zonde plotseling naaktheid ontdekken?

De Syriërs interpreteerden deze oerkleding in het licht van het Psalter. Waar in onze Hebreeuwse bijbels Psalm 8.6 luidt: 'U maakte hem weinig minder dan engelen; met heerlijkheid en eer kroonde u hem', staat in het Syrische Oude Testament: 'met heerlijkheid en eer *bekleedde* u hem.' De Syrische Vaders vonden in dit werkwoord een verwijzing naar de oorspronkelijke onschuld van Adam en Eva. Zo ontstond een prachtig beeld, cruciaal voor St. Ephrem: dat van de 'gewaden van heerlijkheid' die onze ouders in het begin droegen.

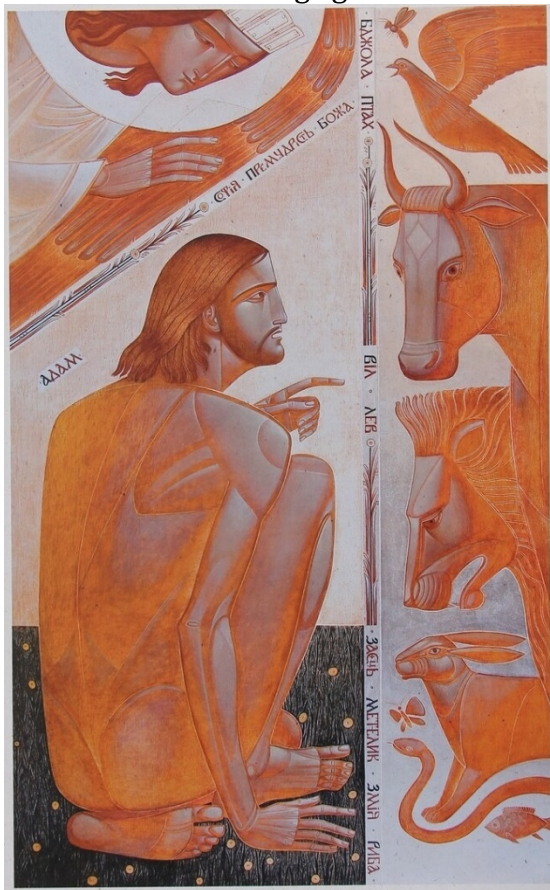
We krijgen een protologische opeenvolging voorgeschoteld die dramatisch wordt versneld door te verwijzen naar items uit een kledingkast: van de oorspronkelijke gloriekleding via het trauma van naaktheid naar de uitvlucht van schorten van bladeren naar kledingstukken van huiden die door God zijn gemaakt. Het is de moeite waard om deze items achtereenvolgens te bekijken.

Toen de HEER zijn voornemen bekendmaakte om de mens naar zijn evenbeeld te

maken, beefden de engelen. Deze transcendente wezens, aangesteld om de wacht te houden voor Gods aangezicht terwijl ze zijn glorie bezingen, werden bevangen door angst bij de gedachte dat ongeschapen pracht in een geschapen wezen zou wonen. Nog voordat Adam was gevormd, riepen de engelen uit: "Vandaag is ons een groot wonder verschenen, de gelijkenis van God, onze Schepper." De gedachte alleen al was ontzagwekkend.

Toen God overging tot het vormen van de mens met zijn rechterhand, maakte hij hem uit de vier geschapen elementen: warmte en kou, droogte en vocht. Nog zo'n wonder: een beeld van zichzelf maken, waarom zou God gebruik maken van zulke armzalige spullen? Hij deed het zodat, daardoor, alle dingen onderworpen zouden zijn aan de mens en door hem tot hun doel zouden komen. Adam is een microkosmos. Hij bevat in zichzelf de elementen van al het bestaande. Daardoor staat hij in noodzakelijke verwantschap met de schepping. In hem zijn stof en heerlijkheid verenigd in een voortdurende uitbreiding van aarde tot hemel.

'Toen de engelen zijn glorieuze aspect zagen, werden ze verontrust door de schoonheid van zijn gelijkenis.' De stille, liggende vorm bewoog: Adam rekte zich uit en stond op. Zelfs zijn gestalte, resoluut verticaal, verwees hem naar de hemel. God liet de dieren voor hem langs gaan om hun namen te noemen, 'terwijl zij hun hoofden neigden en hem vereerden'. Daarna leidde Hij hem Eden in, om te dienen 'als priester in de Heilige Kerk'.

en hem vereerden'. Daarna leidde Hij hem Eden in, om te dienen 'als priester in de Heilige Kerk'.

De verhevenheid van Adams eerste glorie blijkt uit het contrast met wat volgt. De welbekende gebeurtenissen van de val worden zonder melodrama verteld in *De Grot*. Daardoor wordt de objectieve tragedie duidelijker. Het is niet zozeer Adams schuld die naar voren komt als wel zijn existentiële armoede. Hij ontdekt in één klap dat zijn leven contingent is. Hij ziet dat wat hij vanzelfsprekend vond - vertrouwdheid met God, het glorieuze kleed, heerschappij over de schepping - niet zijn recht was; het was pure genade, nu verloren door zijn eigen verraad. Ongehoorzaamheid verbrijzelde de levenschenkende band van vertrouwen die zijn levensader naar goddelijkheid was.

Adam in de Tuin, in het midden van een drieluik dat hem zowel met God als met het dierenrijk verbindt. Natuurlijk wacht hij nog steeds op Eva, die in hem huist. Geschilderd door de Oekraïense iconografe Lyuba Yatskiv. © ICONART Gallery.

De gevallen Adam is gereduceerd tot de elementaire natuur. Waar hij eerder in een wonderlijke spanning stond, van de aarde maar naar de hemel reikend, is hij nu onderworpen aan de verpletterende neerwaartse aantrekkingskracht van de zwaartekracht. Hij wordt naar de aarde getrokken, naar de dood, naar het graf. *Dat* is de oorzaak van zijn schaamte: dat hij zich zo ver heeft verlaagd onder de waardigheid die zijn eerste lot was. Zijn eens zo stralende lichaam is een 'lichaam van leed' geworden dat gebukt gaat onder behoeften en hartstochten. Zich bedekkend met materie probeert

Adam zijn decorum te behouden, maar in wezen verbergt hij zich. Hij wil opgaan in de materiële schepping waarvan hij zich niet langer onderscheidt. Nu hij zijn gelijkenis met God heeft verloren, wat kan hij anders doen? Waar anders zou hij solidariteit, veiligheid en, heel eenvoudig, afleiding kunnen zoeken?

In het verslag van Adams zondeval dat het westerse bewustzijn heeft gevormd, lijkt het verhaal hier te eindigen. Hier nemen we gewoonlijk afscheid van Adam, naakt, beschaamd, zielig gekleed. We kijken met schaamte naar hem, zoals we naar een onfatsoenlijke oude oom kijken die we het liefst uit de stamboom zouden schrappen. *De Grot der Schatten* herinnert ons er echter aan dat het verhaal nog lang niet af is.

Nog voordat Adam viel voor het bedrog van de slang, wordt ons verteld: "God wist van tevoren wat Satan had beraamd, dus plaatste [Adam] van tevoren in zijn barmhartigheid, zoals de gezegende David zingt: "HEER, U bent voor ons van eeuw tot eeuw een huis geweest om in te wonen", dat wil zeggen: U hebt ons in uw barmhartigheid gemaakt. De aangehaalde Schrifttekst is Psalm 89.1. In het *Graalpsalter* staat: 'HEER, U bent onze toevlucht geweest.'

Hoe moeten we de toepassing van deze bekende tekst in deze onbekende context zien? *De Grot der Schatten* kent aan de relatie tussen God en de mens een tweede oorspronkelijke dimensie toe, een dimensie die de bekende tweedeling van eerste onschuld *versus* latere schuld overstijgt, maar toch kan bevatten. De waarheid van de Adam die we in deze tekst ontmoeten wordt niet voldoende gedefinieerd door de zondeval. De val zelf wordt op mysterieuze wijze vastgehouden door genade. Deze betekenis komt op epische wijze naar voren als de tijd komt dat Adam uit het paradijs wordt verdreven. Het Genesis-verslag is streng, vol vermaningen. Eeuwen van moralistische prediking hebben ons eraan gewend dat God boos is en Adam wegstuurt. De traditie van *De Grot* geeft een ander beeld. Hier wordt Adam met troostende woorden naar de poort van Eden geleid. God treurt om het afscheid, maar spoort Adam aan om niet te wanhopen. 'Adam, wees niet bedroefd', zegt hij,

dat je vanwege het vonnis het Paradijs moet verlaten. Ik zal je terugbrengen naar je erfdeel! Zie hoe Ik je heb liefgehad! Vanwege jou heb ik de aarde vervloekt, maar jou heb ik gespaard voor vervloekingen. Aangezien jullie een overtreding hebben begaan, vertrek daarom, maar wees niet bedroefd. Want wanneer de tijd is vervuld, zal ik mijn Zoon zenden en door mijn Zoon zal jullie redding worden bewerkt.

Een latere, Arabische versie voegt hieraan toe: "Ik heb jullie bekleed met mijn barmhartigheid.

De door God gegeven kledingstukken van huid zijn een bedekking van barmhartigheid, een sacrament van vriendelijkheid. Hoewel ontdaan van glorie, gaat Adam verder gewikkeld in genade. Dit gewaad zal hem de troost en standvastigheid geven die hij nodig heeft om te ploeteren en te zwoegen in afwachting van de verlossing. Het beschermt Adams huidige bestaan, het beschermt zijn iconische natuur in een omgeving van vervreemding. De belofte van verlossing zal de ballingschap van de mensheid verlichten. Vanaf het begin wordt Adam verteld: "Je moet van mij weggaan, maar ik zal je terugbrengen. God is voor hem een toevluchtsoord. Adam is een vreemdeling op aarde, ja, maar een beschermde, beschutte vreemdeling. Hij kan zijn hoofd opgeheven houden, niet vanwege trotse zelfverzekerdheid, maar vanwege Gods verzekering van liefde. Hij is een drager van hoop, de heraut van een verbond van genade.

Zo gerustgesteld kan hij vertrekken uit Eden, dat volgens *De Grot der Schatten* op

de top ligt van een berg die 'boven alle andere bergen uitsteekt en 300 spanwijdten hoger is dan die bergen door de geest van de lucht'. Het Paradijs maakt deel uit van de kosmische orde die we kennen, maar staat er tegelijkertijd boven. Het doemt daar in afzondering op, niet dreigend, maar wenkend. Want Eden', gaat de tekst verder, 'is een typologie van de ware Kerk. En de Kerk is de barmhartigheid van God die zich over de hele mensheid moet uitspreiden.'

LEVEN BUITEN EDEN

Adam heeft Gods barmhartigheid gekend. Zijn taak, en de taak van zijn nakomelingen, zal zijn om die paradijselijke barmhartigheid als een beschermend uitspansel over de wereld te laten neerdalen. Eenmaal uit Eden verdreven, vestigt Adam zich aan de rand ervan, een eindje de berg af. God wijst hem daar een grot. Het moet voor hem een plaats van aanbidding en wachten worden. Hij moet er dienen als priester. Adam zegent *De Grot* en legt er wierook, goud en mirre in, verzameld aan de rand van het paradijs, tekenen van gekende en verloren gelukzaligheid waarnaar hij verlangt terug te keren. In de volheid van de tijd zullen de profetische gaven van de Wijzen duidelijk maken dat deze terugkeer eindelijk nabij is.

Adams Grot buiten de muren van het paradijs wordt een tweede beeld van de Kerk, de Kerk in ballingschap, zouden we kunnen zeggen, of de Pelgrimerende Kerk. Hier sterft Adam en wordt hij begraven, nadat hij eerst zijn zonen heeft opgedragen om een door God gegeven gebod in acht te nemen: wanneer ze in de toekomst de berg verlaten, mogen ze Adams gebeente niet achterlaten. Ze moeten zijn lichaam meenemen en opnieuw begraven in het midden van de aarde, waar de verlossing van de mens zal plaatsvinden. Adams zonen beloven te doen wat hen is opgedragen. Ze geven de instructie generaties lang door, zelfs als hun aantal bij *De Grot* afneemt.

Het grootste deel van de mensheid wordt steeds verder bergafwaarts getrokken, weg van de geuren en geluiden van het paradijs. Het verhaal van ons ras wordt gepresenteerd als het verhaal van een geleidelijk naar beneden glijden van het open uitzicht van de hoogten naar de laaglanden, bewoond door Kaïn sinds de broedermoord, de verblijfplaats van de zelfzuchtige, in zichzelf gekeerde mensheid. Eén voor één dalen de bergbewoners af, aangetrokken door lust, nieuwsgierigheid en eetlust. Zodra ze samensmelten met de bewoners van de vlakte, komen ze erachter dat ze de berg niet meer kunnen beklimmen. De rotsen veranderen in vuur.

Voor een tijdje *waren* de mensen echter in staat om, zelfs in deze wereld van tranen, een leven te leiden naar het voorbeeld van het paradijs. Ze bleven zich herinneren. Ze aanbaden. Ze baden in *De Grot* en herinnerden zich de oorsprong van Adam, zijn val en de genade die hem overeind hield. Met de tijd vervaagde de herinnering en daarmee ook het verlangen om terug te keren naar de zaligheid. Tegen het einde van het eerste millennium, zo wordt ons verteld, waren alleen Noach en zijn zonen nog binnen het bereik van *De Grot*. Daar bouwden ze de Ark. In het midden ervan installeerden ze, als een altaar, Adams lichaam, omringd door het paradijselijke goud, wierook en mirre. Toen de wateren der vergelding over de aarde zwollen, rees de Ark op. Hij zweefde even in de lucht. Hij draaide naar het noorden, toen naar het zuiden; toen weer vanuit het midden, naar het oosten en naar het westen, de vloed zegenend met het kruisvormige en reddende teken. Toen zeilde het weg. En de wereld werd ondergedompeld in de doop van de dood, in de hoop op nieuw leven.

Het midden van de aarde, waar Adam zou worden bijgezet, is natuurlijk Golgotha. De rest van de tekst vat de loop van de wereld tot aan de verlossing door Christus in

vogelvlucht samen. Het lijdensverhaal van Christus bezegelt de roeping van de mensheid, symbolisch voor ons neergezet in de route van Adam. Opvallend is dat het symbolische kader van *De Grot der Schatten* snijdt met beeldspraak die ons welbekend is. In Noord-Europa is het gebruikelijk dat afbeeldingen van de Gekruisigde een schedel onder het kruis hebben. Die schedel is niet algemeen. Het is die van Adam, die de aanraking van Gods handen had gekend en gekroond was met glorie. Toen bloed en water van Christus' zijde druppelden, zo lezen we in *De Grot*, stroomden ze in Adams mond. Gods belofte was vervuld. Adam was gered, na duizenden jaren wachten. Door een bevel tot herstel, opgesteld in het bloed van Christus, werd hij bevrijd uit de kerker van de dood.

Op dat moment kon het kleed van huid worden afgeworpen. Het kleed van heerlijkheid was beschikbaar om de mensheid opnieuw te kleden. De twee Adams, oud en nieuw, konden elkaar ontmoeten in een omhelzing, vader en Zoon, zoon en Vader. De boom van het kruis wordt onthuld als de as waar de wereld om draait. Christus toont ons het ware gezicht van Adam. Terwijl we Christus aanschouwen, zien we wat de mens had moeten zijn: *Ecce homo!* *De Grot der Schatten* zet hun verstrengelde lot uiteen in een meesterlijke tweedelige uitvinding:

Op het eerste uur van vrijdag vormde God Adam uit stof; en op het eerste uur van vrijdag werd Christus bespuugd door de vervloekte zonen van zijn kruisigers. Op het derde uur van vrijdag werd de gloriekroon op Adams hoofd geplaatst; en op het derde uur van vrijdag werd de doornenkroon op het hoofd van Christus geplaatst. Op het zesde uur gaf Eva Adam de vrucht van bitterheid des doods. Op het zesde uur gaf de vergadering van de wettelozen Christus azijn en gal. Drie uur lang stond Adam ontkleed onder de boom. En drie uur lang hing Christus naakt aan het hout. Uit Adams linkerzijde kwam Eva voort, de moeder van sterfelijke kinderen. Uit Christus' rechterzijde kwam de doop voort, de moeder van kinderen die de dood niet zullen zien. Op vrijdag zondigden Adam en Eva. En op vrijdag werd hun zonde vergeven. Op vrijdag werden Adam en Eva ontkleed. En op vrijdag ontdeed Christus zich van hun kleren en kleepte hen opnieuw aan. Op het negende uur van vrijdag daalde Adam van de hoogten van het Paradijs af naar de laaggelegen aarde. En op het negende uur van vrijdag daalde Christus vanaf de hoogte van het kruis af naar de lager gelegen gebieden van de aarde om hen te bezoeken die in het stof lagen. In alles werd Christus gelijk gemaakt aan Adam, zoals geschreven staat.

Deze tekst wijst vooruit naar het lieflijke recitatief aan het einde van Bachs Matthäus Passion, *Am Abend, da es kühle war*. Na de ondraaglijke spanning van het lijden en sterven van Jezus, ademt dit stuk vrede. Het straalt liefdevolle tederheid uit. De kreet 'Het is volbracht', gezongen door de solobas, betekent precies wat het zegt. Christus rust. Wij kunnen ook rusten. Het trauma van de wereld is geheeld. Zoals Adams val werd geopenbaard bij het vallen van de avond, zo keerde de duif terug naar de Ark bij het vallen van de avond, en nu, *deze* avond, wordt onze vrede gesloten met God. "O heerlijke tijd! Zo'n parallellisme, uiteengezet door de Vijfde Evangelist, veronderstelt de traditie die we hebben overwogen. Het geeft een diepgaand begrip van het verlossende werk van Christus, opgevat als verzoening.

Nog belangrijker is dat het ons naar het hart van de christelijke werkelijkheid brengt. Want als het verhaal van Adam met zoveel zorg wordt verteld, dan is dat omdat zijn verhaal ook het onze is. Ook wij moeten de verschillende stadia ervan doorlopen. Om deze uitspraak concreet te maken, wil ik een andere oude tekst aanhalen, opnieuw van

Syrische oorsprong. Het is een liturgische zegen, uitgesproken over de neofiet die opstijgt uit de doop door volledige onderdompeling. Het manuscript waar het uit stamt is zevende-eeuws, maar het gebed is zeker ouder. Het neemt de theologie van *De Grot* als vanzelfsprekend aan. Als je de volle kracht ervan wilt horen, probeer het dan hardop voor te lezen:

O broeder! Breng lof aan de Zoon van de HEER van allen, die voor jou een kroon heeft gemaakt die begeerlijker is dan die van welke koning dan ook. Schitterend is je gewaad, broeder, als de zon; en je gezicht straalt als dat van een engel. Als een engel ben je opgestaan, geliefde, uit het doopsel door de kracht van de Heilige Geest. Broeder, je hebt toegang gekregen tot de bruiloftskamer. Vandaag heb je opnieuw de heerlijkheid van Adam aangetrokken. Je kleding is prachtig, je kroon prachtig. Door de bediening van zijn priester heeft de Eerstgeborene ze voor je klaargemaakt. De vrucht die Adam in het paradijs niet proefde, is vandaag in jouw mond gelegd. Ga in vrede, zoon van de doopvont. Aanbid het kruis! Het zal je behoeden.

In de doop zijn ook wij, dood in zonde, net als Adam aangeraakt door de levengevende stroom die van Christus' zijde stroomt. We zijn opgewekt en hersteld. Wij bezitten in principe de heerlijkheid waarvan onze vader viel. Het drama van ons christelijke leven sprankelt van heerlijkheid. Het is een drama van adembenemende dimensies. Het vraagt van ons dat we ons tegelijkertijd onze eerste oorsprong en ons uiteindelijke eindpunt voor de geest halen, terwijl we aanspraak maken op de waarheid van ons wezen, overladen met genade in de gemeenschap van de Kerk van Christus, die, zoals we hebben gezien, 'de barmhartigheid van God is die zich over de hele mensheid uitspreidt'.

Een tekst als *De Grot der Schatten* biedt ons een bevoorrechte manier om het heil binnen te gaan door zijn resolute beroep op de ervaring. De christelijke verkondiging kan gemakkelijk abstract worden. Dit is vandaag de dag meer het geval dan in het recente verleden, omdat de christelijke terminologie steeds meer van specifieke betekenis wordt ontdaan. Het is moeilijk om het evangelie in de termen van bijvoorbeeld de Brief aan de Romeinen te presenteren aan mensen die hun hoofd schudden bij het begrip 'zonde', geen behoefte hebben aan 'boetedoening' en zich dus niet kunnen voorstellen waar 'verlossing' goed voor is, laat staan 'heiliging'.

De neiging van onze tijd is om de natuur met haar impulsen en eetlust te idealiseren, niet om haar te overstijgen. Terwijl antropologische verhandelingen sinds de oudheid stilstaan bij wat de mens onderscheidt van andere soorten, is er tegenwoordig een vreemde vastberadenheid in de wereld om te bewijzen dat we niet meer zijn dan dieren.

Dit betekent echter niet dat onze tijd ongevoelig is voor de Geest. Het is duidelijk dat de aanspraken van de ziel vaak negatief worden uitgedrukt, een functie van pijn. Hoewel de moderne mens niet graag over God spreekt, geeft hij graag toe dat hij zich gevangen voelt in de beperking van de schepping. Hoewel ze niet uitdrukkelijk geloof hechten aan doctrines over het hiernamaals, worden ze verteerd door een verlangen naar *meer*. Hoewel ze vastbesloten zijn om hun vleesgeworden menselijkheid aan te nemen, weten ze vaag dat ons lichaam verder wijst dan zichzelf, omdat elke schijnbare bevrediging slechts pijnlijk voorlopig is.

De in beelden gevatte antropologie van *De Grot der Schatten* zal in onze door beelden geobsedeerde wereld wellicht meer opleveren dan de bewonderenswaardige maar strenge definities van de scholastieke theologie. Daarom wil ik mijn reflectie over

kuisheid baseren op het verhaal van een waardige substantie die goddelijk getooid is, vervolgens ontdaan van glorie, gereduceerd tot een staat van verward verlangen, altijd meer verlangend dan het aardse leven kan bieden, maar toch in staat om, zelfs tussen de doornen, momenten van uitbundige vreugde te kennen, op weg naar huis - of men nu weet waar thuis is of niet - gekleed in barmhartigheid.

Steunend op dit verhaal, dat diep in de Schrift staat, zal ik opperen dat de heelheid waartoe een kuis ideaal zou leiden niet in strijd is met de natuur, maar staat voor de vervulling van de natuur. Het is een ideaal dat voortkomt uit onze genadige oorsprong en wijst naar ons bovennatuurlijke doel. Het nastreven van integriteit is zelden rechtlijnig. Het kan ons door enorme spanningen leiden, die we zullen bekijken. Toch blijft het een levensbelangrijke optie, een optie die een goede kans maakt om geluk te brengen. In de taal van Deuteronomium staat het voor de keuze van het leven, niet van de dood (Deuteronomium 30,15-20).

Op het eerste gezicht kan de antropologie van *De Grot der Schatten* voluntaristisch en overdreven bevestigend lijken: van heerlijkheid naar heerlijkheid! We hebben echter de diepte opgemerkt die tussen oorsprong en einde moet worden afgetast. De Adam die we in deze omgeving tegenkomen is niet de slechterik van het radicale Augustinianisme, maar hij is ook geen lijdzaam slachtoffer. Hij is verantwoordelijk. Hij bezit verantwoordelijkheid. Zijn verhaal heeft de dichtheid van een echt geleefd leven. Hij draagt het merkteken van de zondeval, ja, natuurlijk, maar hij herinnert zich ook de geuren van het Paradijs. En hij is gehuld in barmhartigheid. Dit is het cruciale inzicht.

Van Adams vier stadia van groei in *De Grot der Schatten* zijn er drie denkbaar als symbolen buiten de grenzen van het evangelie. Seculiere antropologieën zouden ruimte kunnen bieden aan een eerste ontmaskering, een vermomming met vijgenblad en een uiteindelijke relatieve 'glorie'. Populaire verhalen over de volmaaktheid van de mens zijn gebaseerd op glorie, of de gelukzaligheid nu van deze wereld is of niet. Het christelijke verschil zit in barmhartigheid, in de weerbarstigheid van vergevende genade, een kwaliteit van zachtmoedigheid die, in strikte zin, essentieel blijkt te zijn.

Zodra we het menselijk leven opvatten als potentieel omarmd en omvat door barmhartigheid, vermijden we drie valkuilen: het optimistische, vooruitgangsgezinde credo van de moderniteit waarvan we de refreinen herhalen en doorgeven, zij het met steeds minder overtuiging; het pessimistische, tot wanhoop leidende voorgevoel dat de wereld chronisch ziek is en op weg naar zelfvernietiging; en de fatalistische, cynisch afstandelijke visie dat de wereld hoe dan ook geregeerd wordt door factoren waar we geen invloed op hebben - dus waarom zouden we niet gewoon eten, drinken, slapen, vrolijk zijn en kiezen voor vergetelheid?

Hoe meer we ons ervan bewust zijn dat we in barmhartigheid zijn gehuld, hoe serener we met onszelf kunnen leven, met onze verlangens en gebreken, tegenstrijdigheden en hoop. Barmhartigheid geeft ons moed om te herinneren en vooruit te kijken. Barmhartigheid maakt vergeving mogelijk, geeft kracht voor mededogen en voedt hoop. De christelijke missie is om barmhartigheid in de wereld te verspreiden, om geen enkele hoek van de wereld, geen enkel door tranen bezoedeld lot, onberoerd te laten. De Adam waar we naar kijken, in wie we onszelf zien, is tegelijkertijd een leraar van de waarheid en een getuige van barmhartigheid. Hij ontrafelt de volheid van onze menselijke staat in zijn tragedie *en* in zijn glorie. Daarvan is het laatste aspect het meest cruciaal. Zijn verlangen is gericht op Jezus, nog voordat hij weet wie de beloofde Verlosser is. Hij is een *alter ego* met wie we verzoend kunnen worden. Hij kan ons bij de hand nemen, want hij weet waar we naartoe gaan.

Onder de spirituele reuzen van de twintigste eeuw was een man die doordrenkt

was van de geest van *De Grot der Schatten*, een compassievolle man die die geest begreep, ernaar leefde en hem doorgaf. Ik heb het over de heilige Silouan van de berg Athos (1866-1938), door Thomas Merton beschreven als de meest authentieke monnik van de twintigste eeuw. Als afsluiting van dit hoofdstuk en opmaat naar het volgende, wil ik een passage uit zijn prozagedicht 'Adam's Klaagzang' delen. Het spreekt over onze reis door deze wereld, die bestaat uit verlangen en arbeid, troost en tegenspoed, liefde en eenzaamheid, berouw en lofprijzing, resonerend met de echo van hemelse harmonie. Verder nodigt het ons uit om vrede te sluiten met onze oorsprong en dus, impliciet, met onszelf.

Ik schrijf over u, o Adam;
Maar gij zijt getuige, mijn zwak begrip
kan uw verlangen naar God niet doorgronden,
noch hoe gij de last van berouw hebt gedragen.
O Adam, gij ziet hoe ik, uw kind, hier op aarde lijd.
Klein is het vuur in mij,
en de vlam van mijn liefde flakkert laag.
O Adam, zing voor ons het lied van de Heer,
opdat mijn ziel zich verheugt in de Heer,
en bewogen wordt om hem te loven en te prijzen
zoals de cherubs en serafijnen hem loven in de hemelen,
en alle hemelse engelen hem de drievoudige lofzang toezingen.
O Adam, onze vader, zing voor ons het lied van de Heer,
opdat de hele aarde het hoort,
en al uw zonen hun geest tot God mogen verheffen
en zich verheugen in de melodieën van het hemelse volkslied,
en hun zorgen op aarde vergeten ...
O Adam, geef troost en vrolijkheid aan onze onrustige zielen.